

„Új rendszerhez új zsargont!”

A nemzetközi katalogizálási alapelvek terminológiai és fordítási kérdéseihöz

DUDÁS Anikó

Egy-egy szakterület fejlődése, dinamikája természet-szerűleg hatást gyakorol annak szaknyelvére, és fordítva: a szaknyelv szókincsének változása az előtérbe kerülő problémaköröket, a tartalmi hangsúlyokat és a terület határainak mintázatait is kirajzolja.

A nemzetközi katalogizálási alapelvek (Statement of International Cataloging Principles / Nyilatkozat a nemzetközi katalogizálási alapelvekről – a továbbiakban ICP vagy Alapelvek) 2016. évi kiadásának magyar fordítástervezete az érintett terület szakszókincsének gyökeresebb megújítását is felveti. A hozzászólásokra buzdító „Új rendszerhez új zsargont!” felhívás egyben a teljes szakszókincs felülvizsgálatának szükségességére is céloz.¹

Az információtechnológia fejlődése sokkal gyorsabban tör magának utat, mint ahogyan a közgyűjteményi infrastruktúra lépést tudna vele tartani. Most mintha mégis eljött volna az ideje a fejlesztéseknek. Ennek egyik biztos jele, hogy a hazai könyvtári rendszer korszerűsítésének programjában helyet kaphat a

könyvtári szabványok megújítása és az alapvető nemzetközi dokumentumok fordításának ügye is.

Magyarországon hosszabb ideje háttérbe szorultak ezek a kérdések, holott már az ezredforduló környéként elkelt volna a 60-as, 70-es években megszövegezett, következetességben és pontosságban kiváló, de mára számos vonatkozásban elavult katalogizálási szabályzatok frissítése. Hiányolhatjuk az olyan meghatározó dokumentumok fordítását, mint amilyen az FRBR-t kísérő két adatmodell (FRAD 2013, FRSAD 2010), de elmaradt a nemzetközi katalogizálási alapelvek hazai gondozása is.

A megújítás iránti elszántságot fejezi ki a releváns szócikkek megnövekedett száma, a híradások és egyéb tudósítások arról, hogy a nemzeti könyvtár felkarolásával a hazai szakmai közösség nemcsak szemlélője és „elszenvedője”, hanem cselekvője kíván lenni a nemzetközi keretek között zajló egyeztetéseknek. A felzárkózást segítik a párhuzamosan futó fordítási és honosítási tevékenységek, a híradások

szerint ezek a Forrásleírás és hozzáférés (Resource Description and Access, RDA) nemzetközi katalógizálási keretszabályzat, a bibliográfiai hivatkozási szabvány (ISO 690) és a Nemzetközi katalógizálási alapelvek 2016. évi legutóbbi kiadásának magyar áttünetése.²

Tóvári Judit a Könyvtári Figyelő hasábjain³ részletekbe menően tekinti át az eltelt 50–60 év fejleményeit, fordulópontjait, terminológiai hozadékát és mai irányvonalait. A vissza- és előretekintés a *hogyan tovább*-típusú kérdések megválaszolásához hasznos viszonyítási pontokat ad az aktuális fordítási dilemmák mérlegeléséhez is. Ezek kulcsfogalmait a funkcionális adatmodellek, a könyvtári referenciamodell, a katalógizálási alapelvek, az adatrepresentáció, a kapcsolt-adat technológia, a szemantikus web, az RDF, valamint a Forrásleírás és hozzáférés (RDA) hívják elő.

A terminusokkal szembeni általános elvárások

Az ICP fordítása főként terminológiai és terminusfordítási dilemmákat vet fel. Elsősorban a jelölők – a *jel*, azaz a magyarra áttünetendő nyelvi kifejezések igényelnek megfontolást, kevésbé problematikus a jelölt fogalmat leíró *definíciók* magyar nyelvű szövegezése. A terminuson és a definíción kívül a szótárakban szokásos szerkezeti elem az *értelmezés* is: megjegyzések, kiegészítések segítik a fogalom jelentésének körülírását, használati kontextusát, behatárolását.

Az Alapelvek terminológiai rendszerének áttekintését a csatolt szójegyzék segíti. A szakszótárakhoz hasonlóan ez megadja a terminusokat és az ICP fogalomhasználat szerinti definíciókat, az értelmező kiegészítéseket viszont az ICP-t meghatározó, hivatkozott forrásdokumentumokban kell keresnünk.

Az ICP honosításánál és más, hasonló vállalkozásoknál is felmerülnek terminológia-tervezési kérdések, közülük olyan szempontokat emelek ki, melyekkel a terminus technikusokkal szembeni követelményeket és normákat, az új szakszavak megalkotását és fordítási kérdéseit világíthatjuk meg. Az áttekintés korántsem teljes, ehelyütt csupán néhány, témánk szempontjából jelentősebb elvre térek ki.

A terminusokkal szembeni általános elvárások között jelenik meg az *egyértelműség*, a *hajlékonyság*, a *szemléletesség*, az *alkalmasság*, a rögzített jelentés (*állandóság*), a *terminológiai összhang*. Ez utóbbi elv a műszó alkotóelemeinek harmonikus összefüggésére utal, nevezetesen arra, hogy a terminust alkotó kifeje-

zések elemeinek jelentése ne legyen ellentmondásban azzal a jelentéstartalommal, amelyet a szakkifejezéssel le szeretnénk fedni. További szempontok többek között a terminológiai hálóban való elosztottság, a szakrendszerbe való illeszkedés, a jelentéskörnyezeti kapcsolatok feltárása, a lefordíthatóság.⁴

A katalógizálási és könyvtári rendszerekkel kapcsolatos szakmai kérdéskör kifejezetten nemzetközi tendenciákat követő területekre épül, a szakmai nyelv óhatatlanul a nemzetközi kommunikációban használatos megszólalásmódot követi (vagy kellene, hogy kövesse).

Hogy az idegennyelvi szakkifejezések átvételét nyugodt lelkiismerettel teheti-e meg egy szakmai közösség – a terminológiai szakirodalmat böngészve azt a választ kaphatjuk, hogy a terminusalkotás és -fordítás általános nyelvi normáit a jövővényszó befogadása nem sérti, praktikus szempontok pedig sok esetben kifejezetten a nemzetközi szóhasználat mellett szólnak. „Napjainkban olyan nagy tömegben keletkeznek új fogalmak, hogy gondot jelent az újabb és újabb magyar terminusok megalkotása, ezért gyakori a fogalommal együtt az idegennyelvi terminus (sokszor nemzetközi szavak) átvétele. Valójában a terminushelyességet nem az idegen hangzás sérti, hanem az, ha a jelölt fogalom tartalma, meghatározó jegyei nem ismertek, és az átvett terminus nincs a magyar terminológiai rendszerbe illesztve.”⁵

A nemzetközi szavak szakszókincsbe való beépülésének gyakorlati előnyei között említik, hogy a kifejezést megtartva elegendő a definíciót lefordítani, illetve a lexikai jelölőt a magyar nyelvi rendszerhez igazítani. Alapos indok az átvételre, ha olyan összetett, meglehetősen bonyolult fogalmat kell a célnyelven megnevezni, amelynek lényegét nehéz egyetlen lexémával pontosan kifejezni. Kényszerű és egyszerűsítő megoldások is előfordulnak a terminológiai megnevezések elhárítására, ha például a terminusalkotás nem tud lépést tartani a fogalmak gyors gyarapodásával. Ilyenkor az egyre nagyobb számú terminus bevezetése helyett rövidítéseket, kódokat vagy más jelölésmódot alkalmaznak.⁶ Fordításoknál a fáziseltérés-okozta gondok hatványozottan jelentkezhetnek, ha a célnyelv szakszókincse elmaradásban van a szakterület fejlődésével.

A szakszövegek terminusainak teljes értékű fordításáról csak akkor beszélhetünk, ha a forrásnyelv fogalmát a célnyelv használói is pontosan ugyanúgy ismerik, és létezik rá megfelelő, kellőképp kifejező lexikális jelölő. A fordítás terminusalkotás is egyben, ha a célnyelvben nincsenek meg sem a fogalmi, sem

a nyelvi párhuzamok. Ilyenkor kézenfekvőbb megoldás, hogy a jelentést körülíró definíció honosítása együtt jár a fogalmat jelölő forrásnyelvi vagy nemzetközi kifejezés (változatlan) átvételével. Terminológiai norma megsértését jelenti, ha „a fordításban alkalmazott lexikai átváltási műveletek során helytelenül” kerül sor egy kifejezés megválasztására, minnek „eredményeként a szöveg nem tudja betölteni a funkcióját”.⁷

Mindezek konklúziója, hogy azok a terminusok tölthetnek tehát be eredményesen a funkciójukat, amelyek közvetíteni tudják a szakmai ismereteket, beilleszthetők a szakterület fogalmi rendszerébe, és rendelkezésüknek megfelelően, ellentmondásmentesen használhatók a kommunikációban.

Hasonló nehezítő körülményekkel szembesülnek a most készülő szakmai anyagok fordítói és lektorai és mindenki más, aki a nemzetközi eredmények hazai recepciójának tör utat valamilyen novum témájában.

Az ICP 2016. évi kiadásáról és egyes értelmezési kérdésekről

Az ICP a korábbi változathoz hasonlóan általánosabb elveket és konkrét útmutató-jellegű szakaszokat is tartalmaz. Célja – az 1961-es párizsi dokumentumig visszamenően – eddig is az volt, hogy körvonalazza a bibliográfiai reprezentálás és a katalógusrendszerek alapelveit, ezen túlmenően a szabályzatokhoz felhasználható irány- és útmutatásokat is megfogalmazzon. Az ICP 2016. évi bevezetőjében (5. old.⁸) olvashatjuk, milyen többlettel jelent meg a legfrissebb kiadás:

„Jelen, 2016. évi kiadás figyelembe veszi a felhasználók új kategóriáit, a nyílt hozzáférésű környezetet, az adatok cserélhetőségét és elérhetőségét, a keresőeszközök sajátosságait, valamint általánosságban a felhasználói viselkedés jelentős mértékű megváltozását.”

Az ICP kiadásai közül a 2003-ban közreadott ún. Frankfurti Alapelvek hozta meg a gyökeresebb fordulatot azzal, hogy a dokumentumleírás-alapú megközelítésmódról *entitás-alapú* reprezentációra váltott. Befogadta az új, FRBR-modellek koncepcióját, megjelenik benne az *Entitások, ismérvek, kapcsolatok* című szakasz. A terminológia tovább frissül az újabb kiadásokban,⁹ jelezve az Alapelvek összehangolását a szakmai fejleményekkel. 2016-ra a dokumentumba beszívárognak a szemantikus információfeldolgozás elemei.

Ám itt körülbelül be is fejeződik az ICP elméleti fejleményekkel való harmonizálása. Az adat- és entitás-elvűség megjelenik az ICP szövegében – ám nem hatja át minden fejezetét kiegyensúlyozottan.

A 4. szakasztól visszazökkenünk a hagyományos szemléletbe, következnek a konkrét bibliográfiai tételre vonatkozó elvek, átörökített szerkezetben – módosított sorrendben: bibliográfiai leírás, hozzáférési pontok, a katalógus céljai és feladatai, a keresésre vonatkozó kitételek – a nemzetközi szabványok követésének ajánlásaival, a szokásos deskriptív és hozzáférési pont-típusú adatokkal, a hozzáférési pont-típusú adatoknak a visszakereső funkcióját helyezve előtérbe. A névforma szabványos formázása ugyanolyan hangsúllyal szerepel, mint korábban, és igen, a névformák kiválasztási aktusán van a hangsúly.

Dancs Szabolcs Katalist-re írt töprengését a fent jelzett kiegyensúlyozatlanság (vagy lehet, hogy óvatosság), válthatta ki, a leveléből idézve:¹⁰

„... authority adatok az egyes entitásokra vonatkozó információkat gyűjtik össze, és úgy kell őket szerkeszteni (konstruálni), hogy ellenőrizzék (esetleg vezéreljék?) a hozzáférési pontokként használt nevek, nomenek (vagy megnevezések), névvariánsok, azonosítók autorizált (authorized) formáit. Másképpen: az authority adatok olyan információk az entitásokról, amelyeket „mellesleg” szabványosan kell megkonstruálni, ami technikai feltétele annak, hogy kontrollálni tudják a különféle elnevezések engedélyezett (?), hitelesített (?), entitáskapcsolatokkal, változatokkal kiegészített, egy szóval: autorizált formáit... Ez persze egyfajta értelmezés. Ha az autorizált hozzáférési pont definícióját nézem, ott megjelenik a szabványosítási feltétel. (Authorized access point: The preferred controlled access point for an entity, established and constructed according to rules or standards.) Az autorizált névformánál pedig mintha megint a kiválasztás aktusán volna a hangsúly. (Authorized form of name: The form of name chosen as the authorized access point for an entity.)”

A felvetések az ICP forrásszövegének értelmezéséhez és terminológiájához irányítanak át. *Dancs Szabolcs* értelmezésével alapvetően egyetértek, de néhány kifejezést másképp magyaráznék.

Az *authority* adatoknak valóban nem az ellenőrzés, hanem a *vezérlés* inkább a kiemelkedő szerepe.

Az *autorizált forma* – az ICP szövegében – valamely szervezet által támogatott szabvány szerint megszerkesztett vezérforma. Nem tartozik a fogalom

körébe a törzsadatok közé felvett, ezzel formálisan is számontartott névvariáns. Az autorizált formával együtt valamennyi variáns a „controlled” kategória, azaz a rögzített, nyilvántartásba vett (számbavett) forma.

Főként *formákról*, a *névvariánsok* kezeléséről van szó az ICP-ben, ám tudjuk, hogy az autorizáció ennél összetettebb folyamat.

Az autorizált formát nem nevezném „hitelesített”-nek, ennek elég bürokratikus felhangja van.

Az autorizált forma inkább rugalmas kezelésszerű kellene, hogy legyen. Változhat, és változó, hogy a végső célokkal összhangban az adott adathalmaz milyen és mennyi megkülönböztető adatot kíván meg az egyértelműsítéshez, illetve a használói elvárásoknak megfelelően. A metaadat-modellek sokkal árnyaltabbban közelítenek ezekhez a kérdésekhez, a formázás-centrikusságot felülírja a szemantikus adatkezelési elv. Nagyon fontos fejlemény például, hogy az LRM határozottan megkülönbözteti a *név* és *nevezett* entitást. Ennek részletezésére az ICP még nem tér ki, újabb aktualizálást kívánna meg a fordulat szerves beágyazása az Alapelvekbe.

A szabványosítási feltétel – mint nemzetközi könyvtári ajánlás – jelenik meg a dokumentumban. A 2016-os ICP kijelenti ugyan, hogy figyelembe veszi „a felhasználók új kategóriáit, a nyílt hozzáférésű környezetet, az adatok cserélhetőségét és elérhetőségét, a keresőeszközök sajátosságait, valamint általánosságban a felhasználói viselkedés jelentős mértékű megváltozását”, de nem sokat mozdul el ténylegesen ebbe az irányba.

A gyakorlatból ismert, hogy a könyvtári szakmán kívül milyen tömegű adat keletkezik szabványoktól mentesen, automatikus metaadat-generálással vagy más szabványok szerint.

Az ICP a könyvtárak szakmai szempontjainak megfelelő, emberi feldolgozómunkára támaszkodó, gyakorlatorientált tradícióit tartja meg, egy konkrét alkalmazási terület keretein belül maradva.

Jegyzetek, megjegyzések a fordítás-tervezethez

Terminus, szóalak, értelmezés és használat

Authority, authorized: A leginkább vitatott kifejezés az *authority* és a hozzá tartozó kifejezésbokr, *authorized, authority control* és a hasonló előtagú összetételek.

Jómagam inkább az *autorizálási, autorizált* stb.

formák felé hajlok, miután a témához kapcsolódó dolgozataim írásakor alkalmatlannak bizonyultak a hazai szabványokban alkalmazott terminusok. Értekezésemben részleteztem,¹¹ azóta is figyelve a fejleményeket úgy vélem, nem egyszerűsíthetjük le a kérdéskört az egységesítés és a besorolás nézőpontjaira, az *authority* fogalmába tartozó összetett kérdéskör komplexitását ezekkel a kifejezésekkel nem tudjuk visszaadni, s inkább félrevezetőek lehetnek az átalakuló adatkezelési elvek meghatározásában.

Tapasztalataim szerint, a „besorolási” és „egységesített” jelzős szerkezetű terminusok nem alkalmasak arra, hogy – amiként Dancs Szabolcs is írta KATALIST-levelében – tágabb kontextusban is helyt álljanak. Nem beszélve az olyan gyökeres ellentmondásokról, amikor például empirikus vizsgálatokkal megállapítjuk, hogy az egységesített besorolási adatok *nem egységesek*. Tágabb kontextusban nem is kívánnak azok lenni. A „besorolás” nagyon is emlékeztet a cédulák besorolására, a nézőpont és rendszerfüggőségre, ami lehet egy különálló, elszigetelt rendszernél alapfeladat, de kérdés, mennyire az a mai és leendő internetes közegben. Tágabb kontextusban más áramvonalak rajzolódhatnak ki. A nyilvánvaló tendenciák szerint a reprezentálás elemibb adatok szintjén történik, a „besorolás” – ahogyan Tóvári Judit írta KATALIST-jegyzetében¹² – értelmezhetetlen ebben a közegben. A terminológiai alapelveket átfutva, szintén nyomós okunk lehet arra, hogy a közvetítendő jelentéstartalmat inkább más nevezékhez rendeljük. Az IFLA Katalógizálási Alapelvek 2016. kiadása felsorolja a hatályon kívül helyezett terminusokat, többek között elmarad a rekord, inkább az adatokra kerül a hangsúly. A *uniform* - egységesített még korábban, a 2009. évi kiadásból maradt el, helyét elfoglalta az *authorized* (*Authorized access point, Authorized form of name, Name*).

Az *authority* és *authorized* komplex jelentéstartalmat takarnak, egyetlen magyar megfelelővel sem adható vissza mindaz, amit magukban foglalnak: azonosítást, behasonlítást, adatrögzítést és -kezelést, nyilvántartást, definiálást, megnevezéseket kezelő, adatkapcsolatokat aktivizáló, működtetést biztosító eljárásokat és folyamatokat együttesen.

Az *authority* – szakkifejezés lévén – nem fordítható köznyelvi szótári jelentésekkel. Nehezíti az alkalmazást, hogy dokumentumról dokumentumra változik, milyen értelemben használják. Főnévként és jelzős szerkezetben is előfordul. Nincs abszolút, egyetlen egy, pontosan behatárolt és világosan rögzíthető jelentése. Szövegkörnyezetenként, fogalmi

szintenként is más-más általánossági szinten tűnik fel, illetve más-más eleme kap hangsúlyt. (A fogalmi kifejezések jelentésmechanizmusától ez nem idegen jelenség.)

Az ICP aktuális fordítása kapcsán a kifejezéscsoport átültetéséhez így kézenfekvőnek tűnik az az eljárás, amit a terminológiai szakirodalom is elfogadhatónak tart: az idegen kifejezés átvétele, amit akár az eredeti *authority* formában is meg lehetne tartani – ez a forrásnyelvi használatból való teljes ekvivalenciát eredményezi mind a terminus, mind a definíció vonatkozásában. Egy-két netes próbakeresés lefuttatásával meggyőződhetünk arról, hogy az eljárás nyerő, a magyar szakzsargonban igen elterjedt a használata a szakmai wikiken, konferenciákon és egyéb kommunikációban.¹³

Az *authority* előtag beillesztése a magyar nyelv rendszerébe a szóalak módosítását vonja maga után, a szóalak a nyelvtani toldalékoktól függően többféle lehet. Az alternatívákat is felsorolva a következő lehetőségek mutatkoznak:

authority data – *autorizálási adatok* (melléknév-képzővel), vagy *autorizáló* (folyamatos melléknévi igenévvél), *autoriter* (ezt mástól hallottam), esetleg *autorizációs*

Ha mégis megpróbálkoznánk a megközelítő, magyar nyelvű terminológiai honosítással, alternatívaként felmerülhet:

authority data - *törzsadat(ok)* (a Magyar Tudományos Művek Tára ezt használja).

Szolgáltatási felületeken, közösségi médiában hasonló szerepű a *profil*, wikipédiában az *egyértelműsítő (lap)*, adatbázisoknál a *normalizált adat*. A *vezérlő, irányító, egyeztető, azonosító, gyűjtő, rendszerező funkciókat* tudnám kiemelni velük kapcsolatban.

A terminusok fordításához

Az *authority* (autorizálási/autorizáló/autorizációs) adatok vezérlik az információkezelést, információ-előállítását, keresést, rendezést/rendszerezést.

authority vs *authorized* - meg kellene különböztetni az (1) *authority* - autorizálási adatokat (valamennyi olyan adatelem, amelyik egy entitást azonosít, leír, funkcionálissá tesz); és (2) az autorizált (*authorized*) adatot - ami az adott rendszerben (névtérben) a kiemelt hozzáférési pont.

authority és *authorized* között grammatikai különbség van. Az *authority* (data) főnév, a katalógizálási dokumentumokban jellemzőbben jelző – szintaktikai szerkezetben melléknév. Az *authorized* viszont

befejezett melléknévi igenév (*authorized/autorizált*), egy folyamat eredményeként bekövetkezett státusz milyenségére utal.

Az *authorized*-ot nem fordítanám hitelesített-re, mert annak angol megfelelője inkább az *authenticated* (to *authenticate*-ből). A *to authorize* ige alapján a jelentéskör inkább a feljogosít; felhatalmaz; meghatalmaz; engedélyez; igazol; indokol; irányít, utasít, forrással összevet és nyugtáz stb. elemeit integrálja. Az *authorized* státusz akkor veszi kezdetét, amikor az irányelvek szerint megszerkesztették és az előírt adatokkal felszerelték az entitás reprezentációját. Már megállapították és rögzítették a tartozékokat, a hozzárendelések megtörténtek, a *vezérfelfejtés* rendelkezésre áll. Ennek megfelelően a kifejezés grammatikai szerkezete a befejezett melléknévi igenév (*authorized/autorizált*).

control

A *control* sematikus *kontroll*-ra fordítása a magyar nyelvi közegben nem ad minden előfordulásában gördülékenyen értelmezhető szöveget, más megoldások pontosabb jelentésvisszaadást hordozhatnak. A *control* jelentése a különböző szöveggörnyezetek szerint változatos, ezeket az átültetésnél figyelembe venném. A *control* – az *authorized* / *hitelesített* párhoz hasonlóan – véleményem szerint ismételtelen nem valamiféle hivatali felülvizsgálatot jelent, hanem az információszolgáltatást segítő jól fésült adatok kiválasztását, előállítását és becsatornázását majd beágyazását a strukturált adatok hálójába. Szöveggörnyezet-től függően más-más eleme kerül előtérbe.

control/controlled – *számbavétel, számbavett* – (pl. *controlled form of names, work titles* stb.) Az ICP megkülönbözteti az autorizálási adatként számbavett és a nem számbavett névformákat (címek, személynevek stb.). A bibliográfiai számbavétel (bibliographic control) mintájára a nevek változatainak rögzítését az autorizálási adatkörön belül szintén *számbavétel*-nek mondhatjuk. A nevek efféle nyilvántartásának célja a vezérellem kijelölése és a variánsok kezelése. A számbavett névformák alkotják a *számbavett hozzáférési pontokat* (*controlled access points*). Alternatíva lehet: *nyilvántartott /nyilvántartásba vett*, vagy *rögzített*.

entry

Csak egyszer fordul elő a bevezetőben, a kifejezés a *main entry* – *added entry* / a besorolási tételfej vagy rendszó (a teljes nevezék). Ennek nem egyszerű kiválasztásáról, hanem csupán a kiválasztásra és meg-

formálásra korlátozódó elvekről van szó. Az érintett szövegrészlet a módosításokkal így alakulna: „... *ki-bővítette a „Párizsi alapelvek” alkalmazási területét a csupán szöveges forrásokról az információforrások valamennyi típusára, illetve a pusztán a tétel és a tételforma kiválasztásától a könyvtári katalógusokban használt bibliográfiai és authority adatok minden vonatkozására.*” (4. old.)

Az ICP áttünetésével foglalkozó munkacsoportnak továbbítottam megjegyzéseim teljesebb listáját. Az apróbb észrevételek közül egyedül a 7.1.2.2. bekezdés pontosítása kötődik a terminológiai kérdéskörhöz. A „mű ellenőrzött nevei” részlet forrása:

„Essential access points in authority data include ... controlled names (e.g. subject access points and/or classification numbers) for the work.”

Itt nem a mű névváriánsairól van szó, hanem a *mű entitáshoz* rendelt, amúgy autorizálási adatokként számbavett, azok között kezelt *nevekről* (mint tárgyi hozzáférési pontok stb.)

*

Hosszú idő után végre intézményes támogatással készülhetnek el a legalapvetőbb nemzetközi irányadó dokumentumok magyar fordításai. A feladat korántsem egyszerű, a közreadott tervezet biztató, gondos munkáról tanúskodik. Köszönetet és elismerést érdemel mindenki, aki kiveszi részét e felelősségteljes programban.

Irodalom

Az webes források működésének legutóbbi ellenőrzése: 2018. november 10.

ICP (2003) Statement of International Cataloguing Principles : draft approved by the IFLA Meeting of Experts on an International Cataloguing Code. Frankfurt, 2003. Web

ICP (2009) Statement of International Cataloguing Principles (ICP) and its Glossary / by Barbara Tillett & Ana Lupe Cristán eds. München: K.G. Saur, 2009 (IFLA Series on Bibliographic Control ; 37.). Web

ICP (2016). IFLA Cataloguing Section and IFLA Meetings of Experts on an International Cataloguing Code: Statement of International Cataloguing Principles (ICP). Web

FRBR – *Functional Requirements for Bibliographic Records* 1998, bővített, javított kiadás 2009. Web.

FRAD – *Functional Requirements for Authority Data: a Conceptual Model* : final report, December 2008. Amanded, corrected 2013. Web.

FRSAD – *Functional Requirements for Subject Authority Data*

(FRSAD) : a conceptual model. June 2010. Web.

LRM (2017). IFLA Library Reference Model : a conceptual model for bibliographic information. Pat Riva, Patrick Le Boeuf, and Maja Žumer. IFLA... FRBR Review Group. 2017. Web

A bibliográfiai tételek funkcionális követelményei, ford. Berke Barnabásné, 2006. Web.

DUDÁS Anikó: A besorolási adatok egységesítésének problémája a dokumentumleírásban. Doktori (PhD) értekezés. Kézirat lezárása: 2005. MEK <http://mek.oszk.hu/08400/08416/>

FÓRIS Ágota: Hat terminológiai lecke. Pécs : Lexikográfia, 2005 (Lexikográfia és terminológia kézikönyvek; 1.) ISBN 963 219 717 8 MEK <http://nektar.oszk.hu/hu/manifestation/2591803>

KATALIST-levelezés: Tárgy: Új rendszerhez új zsargont! Vitaindító felhívás feladója: Dancs Szabolcs, 2018. augusztus 19.

TÓVÁRI Judit: A katalógus metamorfózisa: A Nyilatkozat a Nemzetközi Katalógizálási Alapelvekről (2016) magyar fordítás-tervezet terminológiai kérdései Könyvtári Figyelő 64. évf. (2018) 3. sz., 365-376. p.

Jegyzetek

1. KATALIST, Új rendszerhez új zsargont! Feladó: Dancs Szabolcs, 2018. augusztus 19. Párhuzamosan az OSZK weboldalán is.
2. Ld. az „Új rendszerhez új zsargont!” felhívás kapcsolódó oldalait az OSZK honlapján
3. Tóvári 2018
4. Fóris 2003, p. 19-21. és passim
5. Fóris 2003, p. 19.
6. uo, p. 33-34.
7. uo, p. 95-98.
8. Az ICP magyar nyelvű fordítás-tervezet oldalszáma, a továbbiakban hasonlóképpen az oldalszám ennek a dokumentumnak a szöveghelyét jelöli.
9. Részletesebben ld. Tóvári 2018 p. 364-373.
10. KATALIST, Válasz: Új rendszerhez új zsargont! Feladó: Dancs Szabolcs, 2018. augusztus 24.
11. Dudás 2005.
12. KATALIST, Válasz: Új rendszerhez új zsargont! Feladó: Tóvári Jusit, 2018. augusztus 21.
13. Néhány előfordulás: „Sikeres *authority* ellenőrzés”, „MARC *authority* (PIM névtér)”, „*authority* rekordokra keresés”, „*authority* fájlok”, „*authority* mező”, „*authority* adatkörök”

Beérkezett: 2018. november 13.

Dudás Anikó „Új rendszerhez új zsargont!” című írása mögé

DANCS Szabolcs

Az új könyvtári/katalogizálási terminológia kapcsán folytatott szellemi birkózáshoz azzal az intellektuális felvértezéssel lehet vagy szabadna csak nekiveselkedni, amely lehetővé teszi, hogy világosan átlássuk nem pusztán a korszerű technológiák elméleti alapjait, hanem egyszerre mind azt is, hogy a hozott újszerű megközelítések miként tükröződnek a nemzetközileg elfogadott és érvényesnek tartott katalogizálás-elméleti alapvetésekben, mindenekelőtt a hivatkozott IFLA-dokumentumokban, úm. a Nemzetközi katalogizálási alapelvekben és az IFLA könyvtári referencia modelljében. *Dudás Anikó*, az előző „hozzászóló” Tóvári Judit-hoz hasonlóan ezzel a szellemi felkészültséggel, tisztán, emberi hangon fogalmazza meg felvetéseit. Kiváló cikke és eszme-futtatásai megfelelően igazolják, illetve egy irányba mutatnak azokkal a terminológiai döntésekkel, amelyeket immáron az *Országos Könyvtári Szabványosítási Bizottság*¹ is egyöntetűen jóváhagyott, és amelyeket a katalogizálás említett alapidokumentumainak és a kapcsolódó formátumleírásoknak a fordítói is igyekeznek következetesen alkalmazni a munkájuk során. A sok évvel ezelőtt még esetleg idegenül hangzó kifejezések régóta elevenen vannak jelen a hazai könyvtár(os)i kommunikációban. Mi sem bizonyítja jobban ezt az eleven jelenlétet, mint hogy e fogalmak használatának ellenzői is különböző megnyilatkozásaikban „csak úgy mellesleg”, esetleg tréfásan, de megemlítik ezeket a számukra idegenül csengő terminusokat, mindezt annak a nyilvánvaló célnak az elérése érdekében, hogy a nagyérdemű megértse, miről is beszélnek?

Egy ponton mégis bátorodom vitatkozni Dudás Anikóval, ez pedig a *control/controlled* javasolt fordítása: *számbavétel, számbavett*, vagy esetleg *nyilvántartott /nyilvántartásba vett*. Úgy érzem, a *control* ennél egy fokkal nagyobb aktivitást kifejező fogalom. Az authority adat (rekord) él és hat, a számbavétel pedig olyan, mint valami önmagáért való lajstromba vétel. A kontrollált hozzáférési pontok az authority kontrollja („felügyelete”) alatt vannak. Ezeknek az adatoknak a könyvtári katalógusból kilépve is nem az a többletértéke, hogy egyszer s mindenkorra számbavétettek (normalizálták őket), hanem hogy állandó kontroll alatt vannak (mellesleg a számbavétel által, ami eszköze a kontrollálásnak), és tartalmuk (jelentésük?) az authority rekord tartalmi változásának a mértékében változik, hiszen az authority rekord tartalma dinamikus tényező: módosul, új adatokkal egészül ki, ezen felül az, ami – Dudás kifejezésével élve – vezérelem az egyik rekordban, a másikban lehet variáns (ld. a földrajzi nevek eltérő kontextus szerinti kezelése). Az authority rekord funkciója tehát az (a Linked Data univerzumban), hogy amikor azt mondom, „Kolozsvár”, azt is mondjam, „Cluj”, Cluj Napoca”, sőt – a benne rögzült entitáskapcsolatok révén – „Mátyás király szobra”, és együtt állítsam ezt az egész (változó) szemantikai összefüggérendszerrel. Ami „controlled”, ha magyarul befejezett mellkénévi igenéssel is fordítjuk, angolul nem mindenképp „was controlled”, hanem lehet esetleg „being controlled”. Ezt a folyamatosságot szerintem a „felügyelt” szó jobban fejezi ki.

A könyvtári szabványosítás ügye sok időre megtorpant, mielőtt – pár éve – újabb lendületet vett. Azóta fordult egyet a világ. Nem kis fába vágják a fejszéjüket, akik az időközben felgyülemlett gyakorlatok átültetésébe fogtak. Jól példázza ezt az IFLA-féle Könyvtári referencia modell fordítása: az első magyarítás már több mint egy éve elkészült, az anyag lektorálása (korrekciója, átírása, az új terminológia átvezetése stb.) azóta is folyamatosan zajlik. Némi vigaszt jelent, hogy az IFLA honlapján egyelőre csak az angol verzió érhető el², a modell egyéb fordításai nem láttak napvilágot...

Jegyzetek

1. <http://www.oszk.hu/orszagos-konyvtari-szabvanyositasi-bizottsag?mobile=off> (Megtek.: 2018. december 14.)
2. <https://www.ifla.org/publications/node/11412> (Megtek.: 2018. december 14.)